

Bella Forsgrén vihr ym.

Lakialoite laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain sekä esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Aloitteessa ehdotetaan toimenpiteitä rikosten uhrien aseman parantamiseksi silloin, kun rikos kohdistuu suureen henkilökouktoon. Tällaisten laajaan henkilöpiiriin kohdistuneiden rikosten käsittelyn tehostamiseksi ja uhrien oikeuksien tosiasiallisen toteutumisen varmistamiseksi ehdotetaan otettavaksi käyttöön rikosuhriavustajan tehtävä. Tuomioistuim määräisi esitutkintaviranomaisen hakemuksesta rikosuhriavustajan edustamaan rikoksen asianomistajia kollektiivisesti.

Rikosuhriavustaja edustaisi rikosasian esitutkinnassa ja oikeuskäsittelyssä asianomistajien ryhmää kollektiivisesti. Rikosuhriavustaja voisi lisäksi esittää rikoksen asianomistajien puolesta korvausvaatimukset ja huolehtia tuomittujen korvausten perimisestä ja jakamisesta asianomistajien kesken.

Ehdotuksella ei puututtaisi yksittäisten rikoksen asianomistajien asemaan, vaan nämä voisivat edelleen halutessaan esittää omat rangaistus- ja vahingonkorvausvaatimuksensa joko itse tai valitsemaansa avustajaa käyttäen.

Uudistus ehdotetaan toteutettavan lisäämällä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 lukuun uusi 1 b §, 3 luvun 1 §:ään uusi 2 momentti sekä esitutkintalain (805/2011) 4 lukuun uusi 10 a §.

PERUSTELUT

Vastaamon tietomurtoon liittyvä tutkinta ja oikeudenkäynti ovat nostaneet esiin suureen asianomistajien joukkoon kohdistuvan rikosasian käsittelyyn liittyviä ongelmia, joihin voimassa oleva lainsäädäntö ei tarjoa ratkaisuja. Erityisesti rikosten uhrien oikeuksien ei voida katsoa toteutuvan tällä hetkellä suureen asianomistajien joukkoon kohdistuvan rikoksen käsittelyssä. Tällaiset prosessit kuormittavat merkittävästi myös esitutkintaviranomaisia ja oikeuslaitosta, kun nykyisen lainsäädännön lähtökohtana on asioiden käsitteleminen erillisissä prosesseissa eli jokaisen asianomistajan asian käsittely omana asianaan.

Lakialoite LA 20/2025 vp

Vastaamo-tapauksen esille tuomat ongelmat nykysääntelyssä sekä lainsäädännön muutostarve

Suomen perustuslain 21 § takaa jokaiselle oikeuden saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Tämän oikeuden ei kuitenkaan voida katsoa tällä hetkellä toteutuvan suureen asianomistajien joukkoon kohdistuneissa rikoksissa. Mikäli esimerkiksi Vastaamo-tapauksen kaikki rikoksen kohteeksi joutuneet lähtisivät oikeudellisen avustajansa kanssa tuomioistuimeen esittäen omat rangaistus- ja korvausvaatimuksensa, olisi tämä omiaan lamauttamaan tuomioistuintemme jo ennalta ruuhkautuneen toiminnan.

Vastaamo-tapauksessa yksittäisten asianomistajien korvausvaatimukset päätettiin käsitellä muusta oikeudenkäynnistä erillisissä prosesseissa, mikä aiheuttaa asianomistajina oleville kulu-riskin sekä käytännössä rajoittaa heidän mahdollisuuttaan saada heille rikoksen asianomistajina kuuluvia korvauksia. Ottaen huomioon, että Vastaamo-tapauksessa rikoksen uhriksi joutui poliisin tietojen mukaan yli 33 000 henkilöä, voidaan myös pitää selvänä, että nykyinen oikeusjärjestelmä ei ole kykenevä toimimaan tilanteessa, jossa kaikki asianomistajat päättäisivät käyttää heille kuuluvaa oikeutta vaatia korvauksia.

Oletettavaa on, että Vastaamo-tapaus ei ole mittakaavaltaan tai rikostyypiltään ainutkertainen tapahtuma, vaan kyse on pikemminkin siitä, milloin ja missä seuraava suureen joukkoon kohdistuva rikos toteutuu. Henkilötietojen käsittelyn ja keräämisen ollessa nyky-yhteiskunnassamme arkipäiväistä ja yksittäisten toimijoiden käsittelemien tietojen määrien huomattavan suuria, myös sääntelyllisesti on varauduttava siihen, että vastaavan mittaluokan tai vielä suuremman skaalan tapauksia tulee myös jatkossa esitutkintaviranomaistemme ja oikeuslaitoksemme käsiteltäväksi. Toisaalta edellä kuvattuja ongelmia alkaa ilmetä jatkossa useammin myös mittaluokaltaan pienemmissä asioissa.

Pidämme ensiarvoisen tärkeänä päivittää rikosprosessiamme siten, että jatkossa kaikilla rikoksen kohteeksi joutuneilla henkilöillä on realistinen ja käytännössä toteutuva mahdollisuus esimerkiksi vaatia ja saada korvauksia heille tämän kaltaisesta rikoksesta aiheutuneista vahingoista. Ilman esitettyä muutosta oikeuslaitostamme ei voida pitää riittävässä määrin kykenevänä käsittelemään suuriin joukkoihin kohdistuvia rikoksia.

Esimerkiksi Vastaamo-tapauksessa Syyttäjälaitos on ilmoittanut, että uhrien poikkeuksellisen suuren määrän vuoksi syyttäjän ei ole mahdollista ajaa rikoksen asianomistajien yksilöllisiä korvausvaatimuksia. Käytännön tasolla tämä on jättänyt vastuun vahingonkorvauksien vaatimisesta täysin rikoksen kohteeksi joutuneille itselleen. Ei voida pitää rikoksen kohteeksi joutuneiden asianomistajien kannalta kohtuullisena, että oikeuden vaatia vahingonkorvauksia rikoksentekijältä toteutuminen edellyttää asianomistajilta merkittävää aktiivisuutta ja myös taloudellisia panostuksia tai ainakin riskinkantokykyä. Asianomistajan tulisi käytännössä vaatimusten esittämisen lisäksi esimerkiksi usein palkata oikeudellinen avustaja sekä edistää omaa prosessiaan aktiivisesti toimien. Tätä ei voida pitää kohtuullisena ottaen huomioon, että kyse saattaa useissa tapauksissa olla jo lähtökohtaisesti rikoksen luonteen johdosta kuormittuneessa ja haavoittuvaisessa asemassa olevista henkilöistä.

Lakialoite LA 20/2025 vp

Vaikka edellä todetusti syyttäjä on Vastaamo-tapauksessa katsonut, ettei sillä ole mahdollisuutta ajaa asianomistajien vahingonkorvausvaatimuksia, tapauksen tutkinta on venyttänyt rikosprosessimme toimijoiden resurssit äärimmilleen. Esimerkiksi mediassa esitettyjen tietojen mukaan tapauksen parissa on työskennellyt ajoittain jopa viisi prosenttia koko Syyttäjälaitoksen henkilöstöstä, minkä lisäksi poliisi on joutunut siirtämään henkilöstöä rikostorjunnan päivittäistoiminnan resursseista, jotta esitutkintakokonaisuuteen kuuluvat rikosasiat on pystytty saattamaan syyteharjintaan annetuissa määräajoissa. Syyttäjät ovat tehneet asiassa poliisin tutkimista 21 000 esitutkintapöytäkirjasta lähes 33 000 erillistä ratkaisua, jotta käräjäoikeuden suorittaman pääkäsittelyn valmistelutyö ja pääkäsittely on ylipäänsä voitu aloittaa. Myös rikosprosessin kokonaisketjun resursoinnin ja prosessiekonomian kannalta pidämme esitettyä muutosta välttämättömänä.

Esitettyä mallia, jossa tuomioistuimen määräämä rikosuhriavustaja voisi esittää kaikkien asianomistajien puolesta rangaistus- ja vahingonkorvausvaatimukset, voidaan pitää merkittävänä parannuksena nykytilaan. Asianomistajien perusoikeuksien toteutumisen varmistamisen lisäksi esitetty olisi omiaan säästämään resursseja ja kustannuksia esitutkintaviranomaiselta, Syyttäjälaitokselta sekä tuomioistuimilta.

Lainsäädäntöön on lisättävä mekanismi sen mahdollistamiseksi, että tuomioistuin voisi rikoksen kohdistuessa suureen joukkoon määrätä erillisen rikosuhriavustajan edustamaan kaikkia uhreja ja ajamaan heidän rangaistus- sekä korvausvaatimuksiaan oikeudenkäynnissä. Rikosuhriavustajan kelpoisuusedellytyksistä olisi säädetty viittaussäännökset huomioiden oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 2 §:ssä, vapauttamisesta tehtävästään oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa sekä tälle maksettavasta korvauksesta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 10 §:ssä. Tuomioistuimen määräämä rikosuhriavustaja olisi kelpoinen ja toimivaltainen edustamaan kaikkia suureen joukkoon kohdistuneen rikoksen asianomistajia heidän niin halutesaan.

Ehdotuksen tavoitteiden täysimääräinen toteuttaminen edellyttää jatkovalmistelua erityisesti vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden osalta oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, ja asia tulisi lakiesityksen edetessä saattaa ministeriöön jatkovalmisteluun. Tarkasteluun voisi sisällyttää erityisesti kollektiivisten vaateiden perusteiden keventämisen vahingonkorvausoikeudellisista täyden korvauksen periaatteen ja rikastumiskiellon lähtökohdista eräänlaiseen vahingonkorvauksen sovittelumalliin, jossa jako-osuus voisi määräytyä suureen joukkoon kohdistuneissa rikoksissa henkilömääräperusteisesti, jolloin uhreille aiheutunutta vahinkoa ei tarvitsisi jokaisen osalta erikseen osoittaa eli todisteilla toteennäyttää. Ottaen huomioon esimerkiksi Vastaamo-tapauksen asianomistajien suuren määrän ei voida pitää realistisena, että jokaisen asianomistajan todellisten vahinkojen määrä olisi selvitettävissä ja toteennäytettävissä rikosprosessiin osallistuvien eri oikeudenhoidon toimijoiden resurssit huomioiden.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 lukuun uusi 1 b § sekä 3 luvun 1 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

1 b §

Tuomioistuin voi määrätä vähintään 20 asianomistajalle yhteisen rikosuhriavustajan esitutkin-
taa ja, silloin kun asianomistajilla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä
varten.

Rikosuhriavustajaan sovelletaan, mitä tässä laissa säädetään asianomistajan oikeudenkäynti-
avustajasta.

3 luku

Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta

1 §

Yksityisoikeudellista vaatimusta asiassa, jossa on vähintään 20 asianomistajaa, voi ajaa rikos-
uhriavustaja siten kuin edellä 2 luvun 1 b §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään esitutkintalain (805/2011) 4 lukuun uusi 10 a § seuraavasti:

4 luku

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet

10 a §

Rikosuhriavustajan määrääminen suureen joukkoon kohdistuvan rikoksen asianomistajille

Tuomioistuimen on määrättävä tutkinnanjohtajan hakemuksesta asianomistajille yhteinen rikosuhriavustaja rikosepäilyn kohdistuessa vähintään 20 henkilön joukkoon esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajilla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten.

Rikosuhriavustajaan sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) säädetään rikosuhriavustajasta sekä asianomistajan oikeudenkäyntiavustajasta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Lakialoite LA 20/2025 vp

Helsingissä 5.9.2025

Bella Forsgrén vihr
Elisa Gebhard sd
Karoliina Partanen kok
Pia Hiltunen sd
Jani Kokko sd
Lauri Lyly sd
Pinja Perholehto sd
Laura Meriluoto vas
Minja Koskela vas
Aki Lindén sd
Eveliina Heinäluoma sd
Riitta Kaarisalo sd
Tuula Haatainen sd
Kim Berg sd
Ville Merinen sd
Marko Asell sd
Helena Marttila sd
Juha Viitala sd
Timo Suhonen sd
Johannes Koskinen sd
Timo Harakka sd
Saku Nikkanen sd
Nasima Razmyar sd
Pia Viitanen sd
Johan Kvarnström sd
Mai Kivelä vas
Krista Kiuru sd
Lotta Hamari sd
Hanna Sarkkinen vas
Ville Skinnari sd
Matias Mäkynen sd
Mika Kari sd
Anna-Kristiina Mikkonen sd
Kimmo Kiljunen sd
Timo Furuholm vas
Seppo Eskelinen sd
Aino-Kaisa Pekonen vas
Eeva-Johanna Eloranta sd
Hanna Laine-Nousimaa sd
Pia Lohikoski vas
Tere Sammallahhti kok
Pihla Keto-Huovinen kok
Mari Kaunistola kok
Juha Hänninen kok

Lakialoite LA 20/2025 vp

Janne Jukkola kok
Ville Valkonen kok
Saara-Sofia Sirén kok
Teemu Kinnari kok
Arto Satonen kok
Janne Heikkinen kok
Timo Heinonen kok
Ville Väyrynen kok
Ville Kaunisto kok
Jukka Kopra kok
Noora Fagerström kok
Aleksi Jäntti kok
Martin Paasi kok
Jarmo Lindberg kok
Terhi Koulumies kok
Sinuhe Wallinheimo kok
Mikko Savola kesk
Henrik Vuornos kok
Susanne Päivärinta kok
Fatim Diarra vihr
Inka Hopsu vihr
Pauli Aalto-Setälä kok
Mari-Leena Talvitie kok
Harry Harkimo liik
Mikko Ollikainen r
Henrik Wickström r
Hanna-Leena Mattila kesk
Eerikki Viljanen kesk
Petri Honkonen kesk
Sofia Virta vihr
Antti Kurvinen kesk
Hanna Kosonen kesk
Eeva Kalli kesk
Tiina Elo vihr
Hilkka Kemppi kesk
Päivi Räsänen kd
Jenni Pitko vihr
Saara Hyrkkö vihr
Pekka Aittakumpu ps
Krista Mikkonen vihr
Antti Kaikkonen kesk
Peter Östman kd
Oras Tynkkynen vihr
Sari Tanus kd
Olga Oinas-Panuma kesk
Markku Siponen kesk

Lakialoite LA 20/2025 vp

Anne Rintamäki ps
Pekka Haavisto vihr
Tytti Tuppurainen sd
Hanna Räsänen kesk
Sanna Antikainen ps
Hannu Hoskonen kesk
Marko Kilpi kok
Paula Werning sd
Jouni Ovaska kesk
Vesa Kallio kesk
Anders Norrback r
Jorma Piisinen ps
Hanna Holopainen vihr
Anne Kalmari kesk
Mika Poutala kd
Ritva Elomaa ps
Timo Mehtälä kesk
Jari Ronkainen ps
Miko Bergbom ps
Onni Rostila ps
Kaisa Garedew ps
Atte Harjanne vihr